

Sačuvaj nas Bože rata, kuge, gladi i velike trešnje. Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost. Zbornik radova iz sesije "Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnosti" održane u sklopu V. Kongresa hrvatskih povjesničara na Sveučilištu u Zadru od 5. do 8. listopada 2016., ur. Gordan Ravančić, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2018., 136 str.

Na Sveučilištu u Zadru od 5. do 8. listopada 2016. održan je *V. kongres hrvatskih povjesničara* pod naslovom *Krize, sukobi i solidarnosti u povijesnoj perspektivi*, a 2018. godine ovaj zbornik izlazi kao rezultat dijela izlaganja sa sekcije *Dubrovnik kroz krize, sukobe i solidarnost*. Namjera urednika zbornika bila je prikazati drugačiji aspekt dubrovačke povijesti koji oblikuje političke i društvene odnose, a za koji smatra da se često stavlja u "drugi plan" historiografije o Dubrovniku i Dubrovačkoj Republici. Radi se, između ostalog, i o prirodnim katastrofama koje su proizvodile teška vremena i krize u društvu, ali su u isto vrijeme pokazivale kako su samo društvo i vlast bili spremni odgovoriti na tekuće krize i naći rješenja pokazujući mehanizme solidarnosti prema ljudima zahvaćenima krizom, bila ona uzrokovana prirodom ili pak ljudskim djelovanjem.

Zbornik započinje pregledom izlaganja održanih u sklopu sekcije kongresa (V-XII), u kojem se donose sažeci svih izlaganja sesije na kongresu, uključujući i onih koji ovom prilikom nisu dospjeli u zbornik, kao što je ono Ivice Prlendera *Dubrovnik i srednjovjekovna Srbija*, Dejana Zadra Item, *quod dictus rex expoliauit ecclesiam Ragusinam omnibus priuilegiis suis. Kako je Dubrovnik branio svoja prava u sporu s Barom sredinom XIII. stoljeća?*, Rine Kralj-Brassard *Iz praha i pepela: organizacija rada Hospitla milosrđa nakon potresa 1667. godine*, te Marije Benić Penava *Utjecaj Velike ekonomske krize (1929. – 1933.) na uslužne djelatnosti Dubrovnika*. Početni dio završava s *Predgovorom i uvodom* urednika (XIII-XVII), u kojemu se donosi kratki pregled Dubrovačke povijesti s političkog, gospodarskog i društvenog aspekta te naglašava da su na političke i društvene odnose također utjecali i čimbenici (epidemije/pandemije, potres, požar) koji bi rezultirali ozbiljnim krizama, a reakcije dubrovačke vlasti i njegovog društva rezultirale su stvaranjem mehanizama društvene solidarnosti.

Zbornik se sastoji od šest članaka, a započinje radom Ludwiga Steindorffa pod naslovom *Grad kao solidarna zajednica: što povezuje gradove Lübeck i Dubrovnik?* (3-10). Autor u svojem članku uspoređuje navedene gradove kroz određene kriterije, kao što su: geografski položaj, starost, veličina grada i stanovništva, gradska topografija i crkvena struktura. Iako se Lübeck i Dubrovnik razlikuju u geografskom položaju, starosti i veličini, dijele i određeni broj strukturnih osobina, kao što je formiranje komunala i vijeća, prisutnost bratovština i prosjačkih redova, a ovi zajednički faktori su, prema autoru, posljedica strukturnog izjednačenja gradova na prostoru zapadne Crkve u razvijenom srednjem vijeku.

Drugi članak pod naslovom *Crna smrt 1348. godine u Dubrovniku – godina krize i solidarnosti?* (11-34), u kojemu raspravlja u kojoj je mjeri epidemija kuge predstavljala krizu za društveni i gospodarski razvitak u budućim vremenima te jesu li dubrovačke vlasti i pojedinci uslijed ovoga razvili mehanizme za rekonstrukciju komunalne kohezije, potpisuje urednik sveska Gordan Ravančić. Autor najprije prikazuje tijek bolesti u gradu (pojavu, vrhunac i vrijeme uzimicanja) te reakcije vlasti i građana na širenje bolesti, što se najbolje može vidjeti iz zapisnika Velikog i Malog vijeća i iz oporuka Dubrovčana. Poseban naglasak se stavlja na distribuciju oporuka s obzirom na različite vrste legata: legati o dugovanjima, legati *pro anima*, legati za sirotinju, legati za Crkvu, legati o ukopu, legati bratovštinama, te legati članovima obitelji, a

svaka kategorija je popraćena pripadajućim grafom. Autor zaključuje da unatoč određenim štetnim posljedicama nakon ovog prvog vala pandemije kuge, ipak nije došlo do većih društvenih i gospodarskih posljedica za daljnji razvoj Dubrovnika.

Treći je rad Nikše Varezića *Solidarnost u doba krize: rimski kardinal "zaštitnik" i Dubrovačka Republika tijekom velikih izazova 17. stoljeća* (35-76). Autor obrađuje odnos Dubrovačke Republike i kardinala papinske kurije, Francesca Barberinija, koji je bio njezin politički zaštitnik, iz čega se može vidjeti i kardinalova osobna naklonost, kao i "službena", tj. geopolitički interesi same Svete Stolice. Recipročan odnos Dubrovačke Republike i kardinala Barberinija vidljiv je u nekoliko segmenata: inicijativama za političku zaštitu Republike tijekom Kandijskog rata, nesmetanom odvijanju trgovačke razmjene s Anconom te organizaciji dubrovačke crkve u skladu s interesima dubrovačkog Senata. Barberinijevo političko mecenatstvo dalo je rimskom kardinalu priliku javno demonstrirati kršćansku vrlinu milosrđa i geste solidarnosti, pri čemu je odnos s Republikom potrebno promatrati u okviru povijesnog konteksta poslijetridentskog papinstva, a Barberinijev angažman implicira i poseban značaj Dubrovnika tijekom 17. stoljeća još uvijek u okviru balkanskih inicijativa Rimske kurije.

Nadalje se nastavlja rad Nikole Samardžića naslova *Dubrovnik i zaleđe u Morejskom ratu: sukobi i solidarnost* (77-90). Tijekom Morejskog rata Venecije i Osmanskog Carstva Dubrovačka Republika se morala prilagođavati promjenama u susjedstvu i kopnenom zaleđu, a između Dubrovnika i okolnog stanovništva uspostavljali su se novi odnosi uzajamne suradnje, solidarnosti, ali i neprijateljstva. Ratna svakodnevnica najbolje se vidi iz izvještaja što su dubrovačkoj vladi slali poslovni ljudi, uhode i suradnici na terenu iz Hercegovine, Crne Gore i Boke, iz Mostara, Sarajeva i trgovačkih centara u dubinama zaleđa. Dubrovnik je bio posebice ugrožen na moru, od Venecije, gusara ili promjenjive volje turskih vlasti, ali se suština odnosa prema zaraćenim susjedima, Turskoj, Austriji i Veneciji, ogledala u stanju duha i raspoloženju u poslovnim uporištima raspoređenim u dubinama balkanskog zaleđa. Osjećao se i autonomizam lokalnih turskih vlasti koje su, posebice tijekom privremene dezintegracije osmanskog upravnog i vojnog sistema, formirale svoje politike, dvorove i sisteme korupcije.

Minela Fulurija Vučić autorica je rada *Sudbina samostana i redovnica nakon potresa 1667. godine* (91-105), u kojemu prikazuje posljedice potresa 6. travnja 1667. i kako su one utjecale na život osam ženskih samostana na području Dubrovnika. Uslijed potresa grad je pretrpio veliku materijalnu štetu i značajne ljudske gubitke, a od osam samostana, sedam ih je bilo uništeno, a osmog je zahvatio požar koji je nastao kao posljedica potresa. Autorica analizira broj stradalih redovnica te pomoću svjedočanstva tadašnjeg nadbiskupa Torresa, odluka obnovljene vlasti i sačuvanih pisama redovnica rekonstruira sudbinu onih koje su preživjele. Kako je bilo potrebno dislocirati redovnice iz uništenih samostana, prebačene su u Ankonu, a mogu se pratiti i načini na koje je vlada u Dubrovniku htjela osigurati povratak redovnica na područje grada, kao i život, uvjeti i stavovi redovnica o njihovom novom privremenom prebivalištu u Stonu nakon povratka iz Ankone.

Zadnji rad u zborniku potpisuju Irena Ipšić i Ivana Lazarević, pod naslovom *Liječnici i odnos države prema liječničkoj službi u Dubrovniku u 18. stoljeću* (107-126). Autorice analiziraju koliko su se ekonomska kriza tijekom 18. stoljeća i inflacija koja je slijedila nakon nje odrazile na liječničku službu u Dubrovniku. Autorice se referiraju na broj liječnika i trajanje njihove službe u 18. stoljeću. Iako su se ugovori s liječnicima tijekom 18. stoljeća potpisivali najčešće na dvije godine, njihova služba je trajala duže, ponekad i više od nekoliko desetljeća, a liječnici stranci su u dubrovačkoj službi bili prosječno od dvije do deset godina, iako se to moglo

i produžiti. U drugoj polovici stoljeća, kada su u službi bili većinom domaći liječnici, trajanje službe se produljuje, u većini slučajeva do njihove duboke starosti. Međutim, što se tiče razlike plaća liječnika u državnoj službi, bile su određene prema njihovom ugledu, godinama rada i iskustvu, te činjenici radi li se o domaćem ili stranom liječniku. Naposljetku, autorice zaključuju da su liječnici u 18. stoljeću bili najbolje plaćeni državni službenici u Dubrovačkoj Republici, osobito u prvoj polovici stoljeća, dok tijekom druge polovice 18. stoljeća plaće u državnim službama rastu brže i češće, a najveći skok se dogodio od 1800. do 1804., kada su liječnicima u prosjeku plaće narasle za oko 40 posto. Radu je također priložena tablica plaća liječnika u službi Republike u 18. stoljeću, podijeljena prema vrsti liječnika (fizici, kirurzi, brijai i zubari), te prema dva vremenska perioda, 1700. – 1722. te 1768. – 1799. Sam zbornik završava *Kazalom osobnih imena* (127-136).

Ovaj zbornik u svega šest članaka donosi pregled raznolikih tema dubrovačke povijesti, koje povezuje tema solidarnosti društva i vlasti prema njegovim članovima u najugroženijim trenucima za Dubrovnik, bilo da je ta solidarnost dolazila od istaknutih pojedinaca ili vlasti u cjelini. Posebno je zanimljivo napomenuti da radovi također pružaju uvid u živote pojedinaca, koji su bili u isto vrijeme i privatni, ali i u službi dubrovačke vlasti, a iz različitih izvora mogu se razlučiti i osobni stavovi i razmišljanja tih pojedinaca. Ovaj zbornik hvalevrijedan je doprinos društvenoj povijesti Dubrovnika i trebao bi služiti kao poticaj za daljnje slične poduhvate na nadolazećim sekcijama u sklopu Kongresa povjesničara, mjesta gdje se zaista okuplja veliki broj pripadnika naše historiografije i omogućuje obradu poznatih i manje poznatih tema hrvatskog povijesnog područja iz različitih aspekata, davajući cijelom projektu interdisciplinarni karakter.

Sanja Miljan

Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society, ur. Suzana Miljan – Éva B. Halász – Alexandru Simon, Romanian Academy, Center for Transylvanian Studies – Croatian Academy of Sciences and Arts – School of Slavonic and East European Studies, University College London, Minerva. III. Acta Europaea, sv. 15, Studies in Russia and Eastern Europe, sv. 14, Cluj-Napoca – Zagreb – London 2019., I-XIII + 706 str.

Zbornik radova pod naslovom *Reform and Renewal in Medieval East and Central Europe: Politics, Law and Society* nastao je kao rezultat istraživačkog rada trideset autora iz nekoliko europskih zemalja pod uredničkim vodstvom Suzane Miljan (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb), Éve B. Halász (Mađarska medievistička istraživačka grupa Mađarske akademije znanosti, Sveučilišta u Segedinu, Mađarskog nacionalnog arhiva i Vojnopovijesnog instituta u Budimpešti) i Alexandrua Simona (Rumunjska akademija – Centar za transilvanijske studije, Cluj-Napoca). Idejni začetak ovakvog projekta datira iz 2015. godine, a formiran je – kako se to naglašava uredničkim zahvalama (*Acknowledgements*, IX) – na godišnjem međunarodnom medievističkom kongresu koji se održava u Leedsu u Ujedinjenom Kraljevstvu (*International Medieval Congress*). Upravo je te 2015. godine posebna tema kongresa bila "Reforma i obnova" (*Special Thematic Strand: 'Reform and Renewal'*), a održan je od 6. do